

O‘ZBEK TILIDA FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В УЗБЕКСКОМ
ЯЗЫКЕTHE ROLE AND IMPORTANCE OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE UZBEK
LANGUAGE

Usmonova Xurshida Aybekovna

Andijon davlat pedagogika instituti PhD, dotsent usmonovaxurshida34@gmail.com

Muhammadova Dildora

Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-bosqich 202-guruh talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20622713>**ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada o‘zbek tilidagi frazeologik birliklarning o‘rni, ularning til boyligini oshirishdagi ahamiyati hamda nutqning ta‘sirchanligini kuchaytirishdagi vazifasi yoritilgan. Shuningdek, frazeologizmlarning tuzilishi, semantik xususiyatlari va badiiy adabiyotdagi qo‘llanilishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: frazeologiya, frazeologik birlik, ibora, turg‘un birikma, semantika, nutq madaniyati, til boyligi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются роль и значение фразеологических единиц в узбекском языке. Освещаются их место в обогащении словарного состава языка и повышении выразительности речи. Анализируются структурные и семантические особенности фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая единица, устойчивое выражение, семантика, культура речи.

ABSTRACT

This article discusses the role and importance of phraseological units in the Uzbek language. It highlights their contribution to enriching vocabulary and increasing the expressiveness of speech. The structural and semantic features of phraseological expressions are also analyzed.

Keywords: phraseology, phraseological unit, idiom, stable expression, semantics, speech culture.

KIRISH

Til millatning ma‘naviy boyligi, tarixiy xotirasi va madaniy merosini o‘zida mujassamlashtirgan noyob hodisadir. Har bir xalqning dunyoqarashi, urf-odatlar, qadriyatlar va hayotiy tajribasi uning tilida aks etadi. Ana shunday til boylıklaridan biri frazeologik birliklardir. Frazeologizmlar xalqning ko‘p asrlik tajribasi, donoligi va badiiy tafakkurining mahsuli sifatida shakllangan bo‘lib, nutqning ta‘sirchanligi va obrazlilikini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ona tili ta‘limida frazeologik birliklarni o‘rganish va ularni nutqda to‘g‘ri qo‘llash masalasi dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki o‘quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish, so‘z boyligini kengaytirish va badiiy tafakkurini shakllantirishda frazeologizmlar muhim vosita vazifasini bajaradi.

ASOSIY QISM

Frazeologiya tilshunoslikning turg'un iboralarni o'rganuvchi bo'limidir. Frazeologik birliklar ikki yoki undan ortiq so'zlarning o'zaro birikishi natijasida yuzaga keladi va ko'pincha ko'chma ma'noda qo'llanadi. Bunday birliklarning ma'nosi ularni tashkil etgan so'zlarning alohida ma'nolaridan kelib chiqmaydi, balki umumlashgan holda yangi ma'no hosil qiladi. Masalan, “ko'ngli tog'dek ko'tarildi”, “boshi osmonga yetdi”, “tili kalimaga kelmadi”, “ko'z qorachig'iday asramoq” kabi iboralar xalq tilida keng qo'llaniladi. Ushbu iboralar insonning ruhiy holatini, his-tuyg'ularini va turli vaziyatlarni obrazli ifodalash imkonini beradi. Frazeologik birliklarning eng muhim xususiyatlaridan biri ularning turg'unligidir. Ya'ni ibora tarkibidagi so'zlarni o'zgartirish yoki boshqa so'z bilan almashtirish mumkin emas. Aks holda iboraning ma'nosi buziladi yoki yo'qoladi. Shu jihatdan frazeologizmlar oddiy so'z birikmalaridan farqlanadi. Frazeologik birliklar xalqning tarixiy taraqqiyoti, turmush tarzi va milliy mentaliteti bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbek xalqining mehnatsevarligi, mehmondo'stligi, saxovatpeshaligi va insonparvarligi ko'plab iboralarda o'z aksini topgan. Masalan, “mehmon otangdan ulug'”, “yetti o'lchab bir kes”, “bir yoqadan bosh chiqarish” kabi iboralar xalqning hayotiy tajribasi va donoligini ifodalaydi. Badiiy adabiyotda frazeologik birliklar asarning ta'sirchanligini oshiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Adiblar qahramonlarning xarakterini ochishda, voqea-hodisalarni jonli tasvirlashda va milliy ruhni ifodalashda frazeologizmlardan unumli foydalanadilar.

Ayniqsa, Abdulla Qodiriy, G'afur G'ulom, Oybek va Said Ahmad asarlarida frazeologik birliklarning serqirra qo'llanilishi kuzatiladi. Frazeologik birliklar nutq madaniyatini rivojlantirishda ham katta ahamiyatga ega. o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini boyitadi, so'zlardan o'rinli foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi. Boshlang'ich sinflardan boshlab iboralarni o'rgatish o'quvchilarning lug'at boyligini kengaytiradi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Hozirgi globallashuv sharoitida milliy til va madaniyatni asrab-avaylash muhim vazifalardan biridir. Frazeologik birliklar esa milliy o'zlikni namoyon etuvchi muhim til vositalari hisoblanadi. Ularni o'rganish va yosh avlodga yetkazish tilimizning boyligini saqlash hamda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa: Frazeologik birliklar o'zbek tilining eng boy va qimmatli qatlamlaridan biridir. Ular xalqning ma'naviy merosi, dunyoqarashi va tafakkurini aks ettiradi. Frazeologizmlar nutqning obrazlilikini oshiradi, fikrni ta'sirchan ifodalashga yordam beradi hamda tilning estetik imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu sababli ona tili ta'limida frazeologik birliklarni chuqur o'rganish va amaliyotda qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Hojiyev A. O'zbek tili leksikologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
4. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent, 2021.
5. Sayfullayeva R. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. Ziyonet.uz.
7. Natlib.uz.
8. Google Scholar ilmiy ma'lumotlar bazasi.